

ZƏMİNƏ MUSTAFAYEVA
ATU

AZƏRBAYCAN VƏ ALMAN DİLİNDƏ ÜSLUBİYYATIN MÜQAYİSƏLİ TƏHLİLİ

Açar sözlər: üslub, üslubiyyat, dilçilik elmi, struktur üslubiyyat, ünsiyyətin ifadəsi, filoloji elm.

Keywords: the word, language, refers to nominative activity, refers to syntagmatic activity, to the communicative area of linguistic activity

Ключевые слова: стилистика, лингвистическую наука, выразительности, закономерности целей, ситуации и сферы общения, функциональные стили (их подстили и т.д.).

Üslub — dil vasitələrindən məqsədyönlü şəkildə istifadə üsuludur. Üslubları öyrənən dilçilik bölməsi üslubiyyat(stilistika) adlanır. Üslublar həm ümumi, ictimai baxımdan, həm də xüsusi, fərdi baxımdan özünü göstərir. Birinci halda, yəni ümumi, ictimai məzmun daşıdıqda funksional üslublar ortaya çıxır. Funksional üslublar milli ictimai təfəkkürün müxtəlif sahələrini əhatə edir, buna görə də bir neçə növə bölünür. Funksional üslublar bütövlükdə ədəbi dili təşkil edir. Fərdi üslub xüsusi səciyyə daşıyır və əsasən, bir görkəmli şair və ya yazıçıya aid olur. (9. 1)

Məsələn, Qöte üslubu, Heyne üslubu və s. Fərdi üslub bədii üslubda daha qabarıq şəkildə özünü göstərir. Fərdi üslub ayrı-ayrı sənətkarların ümumi dünyagörüşü, təfəkkürü ilə sıx bağlıdır. Azərbaycan ədəbi dili tarixində Nəsimi üslubu, Füzuli üslubu, Sabir üslubu səciyyəvi xüsusiyyətləri ilə daha çox məşhur olan fərdi üslublardır. Fərdi üslub bəzən bir qrup şair və ya yazıçıya da aid ola bilər. Məsələn: Klassizm, “Fırtına və Təzyiq”çilər, Molla Nəsrəddinçilər üslubu. Fərdi üslubu ictimai -tarixi şərait yetişdirir.

Ona görə də üslubların istər Azərbaycan, istərsə də alman dilində bir çox növləri vardır:

1.Alman ədəbi dilinin funksional üslubları. 2.Bədii üslub .2.1Bədii üslubun qrammatik səviyyədə göstəriciləri 3.Elmi üslub, 4.Publisistik üslub. 5.Məişət üslubu. 6.Rəsmi — işgüzar üslub.

Bu üslubların hər birinin özünəməxsus xüsusiyyətləri vardır. Tarixi inkişaf prosesində müəyyən olmuş həmin xüsusiyyətlər bir üslubu başqa üslubdan fərqləndirir. Məsələn, bədii üslub obrazlılığı, bədii ifadə vasitələrinin bolluğu ilə seçildiyi kimi, elmi üslubun da əsas səciyyəvi xüsusiyyəti terminlərdən istifadəyə üstünlük verilməsidir. Bu üslublar bir — birindən nə qədər fərqlənsə də, onların hamısı ədəbi dilin üslublarıdır. Buna görə də bu üslubların hər biri ədəbi dilimizin fonetik, leksik və qrammatik normalarına tabe olur.(9.2)

Bədii üslub - milli bədii təfəkkürün ifadəsidir. Obrazlı, emosional nitq formasıdır. Bədii üslub ədəbi dilin tərkibində həmişə aparıcı olmuşdur.Funksional imkanlarının genişliyinə görə bədii üsluba ədəbi-bədii dil də deyilir. Bədii üslubun

ən vacib şərti və ümumi cəhəti obrazlılıqdır. Bədii üslubun obrazlılığı həm fonetik, həm leksik, həm də qrammatik səviyyədə özünü göstərir. Fonetik səviyyədə bədii üslubun göstəriciləri alliterasiya, assonans, təkrar və intonasıyadır. Birinci üç göstərici nitqdə ritm yaradan əsas vasitələrdir.

Alliterasiya eyni samit səslərin təkrarına deyilir. Assonans isə eyni saitlərin təkrarına deyilir. Məsələn: «Azacıq aşım, ağrımaz başım»- atalar sözündə a və ı saitlərinin təkrarı nitqdə assonans yaradır. Alman dilində ' isə "Reiese macht Weise".

Təkrar dedikdə isə ritmik (fonetik) təkrar nəzərdə tutulur. "Osten, Westen, zu Hause ist am besten" sözünün təkrarı xüsusi bir ritm yaradır. İntonasiya isə şerin və ya cümlənin xüsusi intonasiya ilə oxunması deməkdir.

Bədii üslubun leksik səviyyədə göstəriciləri: epitet, təşbeh, istiarə, mübaliğə, kinayə; frazeoloji birləşmələr, omonimlər, sinonimlər, antonimlər və s.

Bədii üslubun qrammatik səviyyədə göstəriciləri:

Söz sırasının qəsdən pozulması (inversiya), qeyri-normativ quruluşlu cümlələr, ellipsis (sözlərin və ya şəkilçilərin ixtisarı).

Bədii üslub - şeir dili, nəsr dili və dramaturgiya dili formalarında özünü göstərir. Şeir dili - müəyyən ahəngə, ölçüyə və bölgüyə malik olan və qafiyələnən dildir. Nəsr dili - müəyyən süjetə malik olan təhkiyənin - hekayə, povest, romanın dilidir. Dramaturgiya dili - monoloq və dialoqlardan ibarət olan səhnə əsərinin dilidir.

Bədii üslub başqa üslublarla müqayisədə daha qədim və daha zəngin sayılır. Başqa üslubların formalaşması, ədəbi dil normalarının müəyyənləşməsində bədii üslub həmişə aparıcı olmuşdur. Ədəbi dildə normanın yenilənməsi, ümumxalq dili vahidlərinin yazılı dilə gəlişi bədii üslubdan başlanır.

Bədii söz, əsasən, məcazi mənada işlənir və güclü emosiya, bədii təəssürat yaradır. Sözün bədii imkanlarının genişliyi birbaşa söz ustalarının istedadı və yaradıcılıq qabiliyyəti ilə bağlıdır. Bir çox sənətkarlar sözdən məharətlə istifadə yolu ilə güclü poetizmlər yaratmışlar. Zaman keçdikcə ayrı-ayrı poetizmlər hamı tərəfindən mənimsənilir və tədricən informativ səciyyə daşıyır. Məsələn: daş ürək, acı söz, şirin arzu ifadələri gündəlik məişətdə tez-tez işlədilən poetizmlərdir. Frazeoloji birləşmələrin də çoxu bədii imkanlar hesabına yaranmışdır.

Bədii təsvir və ifadə vasitələri (məcazlar) sözün poetik funksiyası ən çox bədii təsvir və ifadə vasitələrində - məcazlarda özünü göstərir. Məcazlar birbaşa deyil, məcazi mənada işlənən söz və ifadələrdir. Məcazların əsas növləri aşağıdakılardır:

Epitet (bədii təyin). Əşyanın əvvəlinə artırılır və onun müəyyən bir elementini bildirir. Epitet adi təyindən fərqli olaraq, məcazi mənada işlənir. Məsələn, «ağ əllər» birləşməsindəki «ağ» sözü adi təyin, «gül əllər» birləşməsindəki «gül» sözü isə bədii təyindir. «Dərin məna», «dəmir iradə», «daş ürək», «soyuq baxış» birləşmələrindəki birinci tərəflər epitetdir. Klassik ədəbiyyatda tez-tez işlədilən «qələm qaşlı dilbər», «sərv boylu gözəl», «dağ gövdəli igid», «ahu baxış canan» və s. ifadələrindəki birinci tərəflər də epitetdir.

Təşbeh (bənzətmə). Bir əşyanın özündən qüvvətli başqa bir əşyaya bənzədilməsinə təşbeh deyilir. Təşbehdə, adətən, dörd ünsür olur: bənzəyən, bənzədilən, bənzətmə qoşması və bənzətmə əlaməti. Məsələn: Alma bal kimi şirindir- der Apfel ist süß, wie Honig. Təşbehin bu növü müfəssəl təşbeh adlanır. Son iki ünsürün iştirak etmədiyi təşbeh isə mükəmməl təşbeh adlanır. Məsələn: Qaşları kamandır, yanağı lələdir və s. Tebehə aid daha bir neçə misal/Əsgər aslan kimi güclüdür- Der Soldat ist stark, wie ein Löwe və s.

İstiarə (metafora). Leksik (lüğəvi) mənası «köçürmə» deməkdir. Bir əşyanın əlamətinin başqa əşya üzərinə köçürülməsinə deyilir. Bənzətmə əsasında yarandığı üçün istiarəyə gizli təşbeh (bənzətmə) də deyilir. Təşbehdən fərqli olaraq, istiarədə bənzəyən və ya bənzədilən tərəflərdən hər ikisi yox, yalnız biri iştirak edir.

Məsələn: Günəş gülümsədi.- die Sonne lächelte. Buludlar ağladı.- Die Wolken weinten və s. Birinci iki cümlədə insana aid əlamət günəşin və buludun üzərinə köçürülmüşdür. Qeyd: Epitet, təşbeh və istiarə ədəbiyyatşünaslıqda bədii təsvir vasitələrinin növləri kimi öyrənilir. Metonimiya, sinekdoxa, simvol də bura daxildir.(9.3)

Mübaligə. Əşya və ya hadisənin həddindən artıq şişirdilməsinə deyilir. Kinayə. Sözlün zahirən müsbət mənada deyilib, əslində isə mənfi mənada işlədilməsi kinayə adlanır.

Elmi üslub — milli elmi təfəkkürün ifadəsidir. O, müxtəlif elm sahələrinin dilidir. Elmi üslubun əsas xüsusiyyəti məntiqilik, dəqiqlik, ardıcılıq və konkretlikdir. Elmin müxtəlif sahələrinə aid kitab, dərslik və məqalələr elmi üslubda yazılır. Bədii üslubun əsas göstəriciləri olan obrazlılığa, emosionallığa elmi üslubda, demək olar ki, təsadüf edilmir. Elmi üslubda mürəkkəb cümlələr, modal sözlər çox işlənir. Elmi üslubda fikrin daha dəqiq və yığcam şəkildə ifadəsi üçün çox vaxt müxtəlif sxem və qrafiklərdən, şərti işarələrdən geniş istifadə edilir. Elmi üslubda söz və ifadələr müəyyən elmi anlayışları birmənalı şəkildə, birbaşa ifadə edir. Buna görə də elmi üslubda fikrin müxtəlif cür anlaşılmasına, mətnaltı mənaya və ya çoxmənalılığa yol verilmir.

Publisistik üslub - milli ictimai təfəkkürün ifadəsidir. Bu üslub mətbuat (qəzetlərin, bədii - siyasi və ictimai jurnalların, elmi-kütləvi kitabların və s.), radio - televiziyanın dilidir. Publisistik üsluba bəzən «mətbuat dili» də deyilir. «Qəzet dili», «radio dili», «televiziya dili» anlayışları da bu mənada işlənir.

Məhz buna görə də publisistik üslubda əksəriyyət tərəfindən anlaşılan ümumişlək sözlərdən daha çox istifadə olunur. Publisistik üslub kütləvi nitq forması olduğu üçün bütün dil göstəricilərinə görə adi danışq dilinə çox yaxın olur. Mətbuat dilində gedən proseslər (yeni yaranan sözlər və s.) ümumxalq danışq dilinə də təsir göstərir. Publisistik üslubda başqa üslubların da xüsusiyyətləri özünü göstərir. Bu baxımdan publisistik üslubun, əsasən, iki növü var: bədii-publisistik üslub, elmi-publisistik üslub.

Məişət üslubu — gündəlik həyatda insanların bir-biri ilə ünsiyyət saxladığı dildir. Məişət üslubu adi danışq dilidir - insanların bir-biri ilə hal-əhval tutduğu

dildir. Məişət üslubu kitab-qəzet dili deyil, eyni zamanda məhəlli səciyyə də daşıyır. Məişət üslubu ədəbi dilin gündəlik davranışda işlənən şifahi nitq formasıdır.

Rəsmi - işgüzar üslub - rəsmi və işgüzar sənədlərin dilidir. Bu üslubda fikir müəyyən qəlibə düşmüş (standart) formalarda və olduqca yığcam şəkildə verilir. Üslubun əsas səciyyəvi xüsusiyyəti də elə budur. Rəsmi - işgüzar üslub hamı üçün eynidir - standartdır. Burada obrazlı ifadələrə, fərdi nitq xüsusiyyətlərinə rast gəlinmir. Milli rəsmi - işgüzar üslub başqa funksional üslublara nisbətən gec formalaşıbdır. Üslubların özü kimi onları bütöv halda öyrənən üslubiyyat haqqında hamının eyni cür, birmənalı şəkildə qəbul edə biləcəyi fikir yoxdur.(9-4)

Üslubların tarixi qədim olsa da, bir elm kimi üslubiyyatın tarixi XX əsrin 20-ci illərindən başlayır. Üslubiyyatın bir elm sahəsi kimi bünövrəsini Praqa funksional dilçilik məktəbinin banisi görkəmli dilçi Villem Matezius, onun həmkarları V.Skaliçka, F.Travniçek, B.Havranek və başqaları dilin özünü funksional fəaliyyət prosesində götürürlər.

“Praqa dilçilik dərnəyinin tezislərində dilin üslubi cəhətlərindən danışılır. Burada ədəbi dil, şeir dili və onların xüsusiyyətlərindən bəhs edilir ki, bu bilgiləri üslubiyyat elminin ilkin qaynaqlarından hesab etmək olar.

Funksional dilçilik məktəbinə görə, insan fəaliyyətinin məhsul olmaqla dilin, eyni zamanda məqsəd istiqaməti vardır. Nitq fəaliyyətinin ünsiyyət vasitəsi kimi təhlili göstərir ki, danışanın daha aydın nəzərə çarpan məqsədi ifadədir. Odur ki, linqvistik təhlilə funksional baxımdan yanaşmaq lazımdır. Bu baxımdan, dil də hər hansı bir məqsədə xidmət edən ifadə vasitələri sistemidir». Praqa funksional dilçiləri əslində üslubla funksional dil anlayışlarını eyniləşdirirlər. Onlar ədəbi dilin funksiyaları ilə funksional dillər (üslublar - A.B.) arasındakı münasibətləri aşağıdakı kimi qəbul edirlər. Ədəbi dilin funksiyaları: a) kommunikativ dil ifadəsi, b) praktik xüsusi dil ifadəsi, c) nəzəri xüsusi dil vahidləri, ç) estetik dil ifadəsi.; Funksional dillər: a) danışiq, b) kargüzarlıq, c) elmi, ç) poetik.

Üslubiyyat bir termin kimi XX əsrin I rübündə elmə daxil olmuş, əsasən, ədəbiyyatşünaslığa aid edilmişdir. Keçən əsrin 40-cı illərindən başlayaraq dilçilikdə və ədəbiyyatşünaslıqda hegemonluğu ələ alan akademik V.V.Vinoqradov üslubiyyatın müstəqil dil sahəsi olduğunu qətiyyətlə sübut etdi. Alim haqlı olaraq göstərdi ki, bədii üslub məhz bədii dillə yaranır. Buna görə də o dilçilik sahəsi olmalıdır. Amma alim bədii ədəbiyyatın üslubiyyatı adı ilə xüsusi üslubiyyat da göstərir. Beləliklə, V.V.Vinoqradov üslubiyyatın 3 növünü göstərirdi:

1-Sistemlər sistemi” olan dilin üslubiyyatı. Bunu o, eyni zamanda - struktur üslubiyyat” da adlandırır. Struktur üslubiyyat - sistemlər sistemi” kimi dilin vahid daxili quruluşunu, sözlərin, söz sırasının, sistem şəklində olan müxtəlif xüsusi, formaların əlaqələrini, qarşılıqlı təsirini öyrənir, aydınlaşdırır və təsnif edir. Eyni zamanda, tarixən dəyişkən meylləri, dil üslublarının qarşılıqlı növlərini - funksional üslubları öyrənir. Bundan başqa, sözlərin, söz birləşmələrinin semantik quruluşunda, leksik və qrammatik sinonimlərdə əks olunan incə məna fərqlərini - ekspressivliyi, intonasıyanın keyfiyyətini, sözlərin cümlədə öz yerinə görə işlənmə variasiyalarını öyrənmək də dil üslubiyyatının vəzifəsidir. (9.5)

1.Nitq üslubıyyatı. Nitq üslubıyyatı şifahi və yazılı nitqin ictimai cəhətdən şərtlənmiş növlərin, janrlar arasında olan ən incə semantik, ekspressiv üslubi fərqləri, geniş mənada nitqin melodiyasını, intonasiasını və s. öyrənir. *2.Bədii ədəbiyyatın üslubıyyatı.* Bu da bədii əsərlərin dilini öyrənir.

Ədəbiyyat

1. Stephen Ullmann: Sprache und Stil. Aufsätze zur Semantik und Stilistik. Niemeyer, Tübingen 1972.
2. Stilistik der deutschen Sprache Hardcover – 1 Okt. 1986 by Barbara Sandig;
3. Requires Authentication Published by De Gruyter 1986; Stilistik der deutschen Sprache
4. A. İskos.A. Lenkova. Deutsche Lexikologie .Uçpedqiz.1963.
5. K.A. Levkovskaya. Leksikoloqiya nemeskoqo yazıka. Moskva 1956
6. Виктор Владимирович Виноградов. Стилистика, теория поэтической речи, поэтика
Издательство Академии наук, 1963
7. Позднев М.М. Когда написана «Поэтика» Аристотеля. О стилистике.1996
8. Georg Bertram: *Philosophie des Sturm und Drang. Eine Konstitution der Moderne.* München 2000.
9. Баранникова Л.И. Стилистика русского языка, 1982.гл. IV, § 5

Xülasə

Alman və Azərbaycan dilində üslubıyyatın müqayisəli təhlili.

Dilçilikdə, ədəbiyyatşünaslıqda, musiqidə, vokal sənətində, memarlıqda, xalçaçılıqda və insan idrakının, sosial şüurun fəaliyyət göstərdiyi bir sıra sahələrdə üslub (stil) aparıcı xüsusiyyətə malikdir. Stil sözü dünya elmində və mədəniyyətdə üsluba nisbətən daha qədimdir,

“*Stil*” termini yunan dilindən latın dilinə keçmiş “*Stilus*” sözündən ölüb, çubuq, qələm deməkdir. Sonradan bu söz yazı manerası “*Obraz sisteminin bədii təsvir vasitələrinin, yaradıcılıq üsullarının ümumiliyi*” olub, ideya vəhdəti eyniliyi ilə şərtləndirilir. *Üslub termini isə ərəbcə tərz, ifadə tərz, üsul mənasındadır.*

Ümumi götürdükdə, üslub hər şeyin öz «məni»dir.Yəni hər hansı bir kateqoriyadan olan fəaliyyət növünün özünəməxsus keyfiyyət məcmusudur. Hər hansı bir sahənin ilkin inkişaf mərhələsində üslubu ola bilməz. Lap elə dilin özünü götürmüş olsa, onun ilkin inkişaf mərhələsində hansı üslubundan bəhs etmək olar? Qəbilə dilinin bədii, funksional, elmi və s. üslubundan danışmaq olarmı? Üslubun yaranması və çoxlu üslubların meydana gəlməsi dilin inkişafı ilə bağlıdır.Bütün dil üslubları dilin inkişaf səviyyəsindən asılıdır. Üslub çox geniş anlayışdır. Bu gün artıq akademik üslub, arxaik üslub, dialoq üslubu, monoloq üslubu, janr üslubu, realist üslub, romantik üslub, funksional üslub, bədii üslub, elmi üslub və s. üslub növləri vardır ki, bunların hamısı dilin öz inkişafı və tarixi durumu ilə bağlıdır. Bundan

əlavə, poetik üslub - ayrı-ayrı sənətkarların fərdi üslubu da vardır ki, onlar da bilavasitə dilin tarixi inkişafından asılıdır.

Üslub anlayışının tarixi çox qədimdir. Hələ yunan dilçiliyində Aristotel insan nitqi və onun fəlsəfi problemlərindən danışarkən üslub məsələlərinə toxunurdu. Sonra romalılar üslub anlayışını nitqə tətbiq etdilər. Həm vunanları, həm də romalıları üslub məsələsində bir ümumi cəhət birləşdirirdi. O da hər iki ölkə alimlərinin üslub (stil) terminini ritorika, bəlağətli nitq, geniş mənada natiqlik sənəti kimi başa düşmələri idi.

Böyük yunan alimi Aristotel (e.ə. 384-322) üslub məsələsini nitq mədəniyyəti ilə əlaqələndirərək yazırdı: «Üslubun qiyməti onun aydınlığındadır,... Əgər nitq aydın deyilsə, deməli, natiq öz məqsədinə nail ola bilməz. Üslub həddindən çox alçaq, həddən çox yüksək olmamalıdır, lakin nitqin mövzusuna uyğun gəlməlidir».

(9.6)

Qədim Romanın məşhur natiqi, yazıçısı, vəkili, görkəmli siyasi xadimi Mark Tuli Siseron (e.ə. 106 - 43) natiqlik sənəti haqqında traktat yazmışdır. Siseronun aşağıdakı sözlərini bilməyən üslubiyyatçı və natiq yoxdur: «Əsl natiq o şəxsdir ki, adi işlər haqqında sadə, böyük işlər haqqında əzəmətlə, orta səviyyəli işlər barədə isə yuxarıdakılar arasında orta mövqe tutan bir üslubla danışmağı bacarsın».

Qədim Hindistanda da üsluba nitq əlaməti kimi baxmışlar. Üslubiyyatı isə nitqi bəzəyən elementər haqqında təlim kimi qiymətləndirmişlər. Rus alimi A.Barannikov da bu fikri təqdir edir.

Azərbaycan ədəbiyyatının Nizami, Nəsimi, Füzuli, M.F.Axundov, S.Ə.Şirvani, C.Məmmədquluzadə və başqa görkəmli nümayəndələri bədii və rəsmi üslubun müxtəlif sahələri haqqında qiymətli fikirlər söyləmişlər. Məsələn, M.Füzuli bədii üslublar içərisində qəzələ üstünlük verirdi.

M.F.Axundov bədii üslubların bir çox məsələlərinə toxunmuşdur. O, şeirdə poetikanı əsas amil hesab edərək deyirdi: —Şeir gərək son dərəcə ziyadə ləzzətə bais ola və hüznə və fərəhdə ziyadə təsirə səbəb ola. Əgər olmasa, sadə nəzmdir».

Alman ədəbiyyatında bir çox janrların əsasını qoymuş Y. V. Qötenin, H. Heynenin öz stili olmuş, „Tufan və Təzyiq“ dövrü, Klassizm kimi cərəyanların öz üslubu olmuşdur. (9.7)

M.F.Axundov haqlı olaraq belə hesab edir ki, bədii personajın danışiq üslubu onun hərəkətləri ilə həmahəng olmalı, obrazın daxili aləminin açılmasına kömək etməlidir, Ədib Mirzə Ağaya onun pyesləri haqqında verdiyi məsləhətdə deyirdi: —bütün bu əhvalat şirin və təsirli ibarələrlə ifadə edilməlidir. İnşallah bu ibarələrlə sizin qələminizin gücünü görəcəyik... Bu cür edin ki, Sara ismətli və həyalı görünsün. Buna görə də onun anası ilə və başqaları ilə olan bütün danışiqlarını dəyişdirin».

Böyük demokrat C.Məmmədquluzadə istər bədii, istərsə də publisistik yaradıcılığında ana dilinin varlığı, saflığı, xəlqiliyi uğrunda mübarizə aparmışdır. O, həmişə «türkün ana dili»ndə yazmış və bunu öz həmfikirlərindən tələb etmişdir. Molla Nəsrəddin» və onun ətrafına toplaşan Ə.Haqverdiyev,

M.Ə.Sabir, Ö.F.Nemanzadə, onlarla sıx həmfikir olan F.B.Köçərli və onlarla başqaları ədəbi üslubun xalq qoluna üstünlük verirdilər.

Deməli, insan fəaliyyətinin bütün dövrlərində üslub anlayışı bu və ya digər dərəcədə mövcud olmuşdur.(9.8) Buna görə də çox vaxt üslublar tarixindən bəhs edərkən onu yazıya qədərki və yazı ənənəsindən sonrakı deyə 2 dövrə bölürlər.

«Yazıya qədərki şifahi ədəbi dilin funksional üslubunun tarixi də qədimdir. Bu üslub hər bir dildə uzun illər yazı ənənəsi olmayan şəraitdə yaranır. Mənsub olduğu xalqın tarixinin qədim dövrlərindən təşəkkül tapan ədəbi şöhrət üslubu formalaşdığı prosesdə özünün dil vahidlərindən müxtəlif məqsədlər üçün söz və ifadə seçib işlətmək prinsiplərini yaratmışdır. Bu üslub dilin ictimai vəzifəsini yerinə yetirərkən onda iki mikro üslubu meydana gətirmişdir; Məişət-ədəbi söhbət mikro üslubda ata qayğısı - ana nəvəsi, ata məsləhəti — ana nəsihəti üçün ədəbi səciyyəli söz və ifadələr — dil vahidləri seçilib işlədilmişdir. Rəsmi-ədəbi söhbət üslubunda da müxtəlif müraciətlər, ricalar, xahişlər üçün mədəni söz tərkiblərinə, ifadələrə müraciət olunmuşdur. Yazıya qədərki Azərbaycan şifahi ədəbi dilində də həm poetik funksional üslub, həm də ədəbi söhbət funksional üslubu fəaliyyət göstərmişdir».

İnsanın iş üslubu, danışq tərz, cəmiyyətdəki davranışı üslubun bu və ya digər sahəsi ilə əlaqədardır. İnsan idrakı kamilləşdikcə o, nəyin yaxşı, nəyin pis olduğunu dərk etmiş, özünün bütün fəaliyyətində üslub, tərz, üsul, manera və s. kimi cəhətlərlə bağlı olmuşdur. Buna görə də üslubları öyrənib onları bu və ya digər əlamətlərinə görə qruplaşdırmaq ehtiyacı meydana gəlmişdir. Bu, artıq üslubiyyatın bir elm kimi yaranması demək idi.

РЕЗЮМЕ

МУСТАФАЕВА ЗАМИНА

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ СТИЛЯ НЕМЕЦКОГО И АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО ЯЗЫКОВ.

В самом общем смысле стилистику можно определить как лингвистическую науку о средствах речевой выразительности и о закономерностях функционирования (употребления) языка, обусловленных наиболее целесообразным использованием в тексте языковых единиц в зависимости от содержания высказывания, целей, ситуации и сферы общения. Выделяются прежде всего такие типовые и социально значимые сферы общения, как научная, художественная, публицистическая, официально-деловая, разговорно-бытовая, частично — религиозная. В соответствии с ними различаются и функциональные стили (их подстили и т.д.).(9.9) Иногда стилистику определяют лишь как науку о выразительных средствах языка. Это не вполне верно: при таком понимании игнорируется функциональный аспект стилистики — аспект употребления языка в речи, в тексте, стилевого построения последнего, а ее предмет ограничивается стилистически окрашенными языковыми единицами. С другой стороны, определение стилистики только как науки о функциональных стилях не достаточно,

поскольку исторически в лоне стилистики развивается традиционное направление, изучающее стилистические ресурсы языка (окраски и пр.). Кроме того, в формировании функциональных стилей принимают участие разнообразные выразительные средства, и изучение их состава логично включать в стилистику.

В семантическом смысле словообразование происходит за счет качественных изменений языка, а не количественных изменений. Лингвистические единицы - слова выражают разные значения, сохраняя объемы звука и таким образом обогащая словарный запас языка. Этот процесс более выражен в терминологическом слое современного языка. Появление нового семантического термина широко распространено в простой терминологии разных языков. Очень часто перенос имени осуществляется исходя из близости понятий и схожести знака. Есть связи между объектами и событиями, такими как пространство, материал, информация, действие и результат действия. Эти отношения играют важную роль в названии нового понятия общим словом.

SUMMARY

MUSTAFAYEVA ZAMINA

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE STYLE OF GERMAN AND AZERBAIJANI LANGUAGES

Stylistics, a branch of applied linguistics, is the study and interpretation of texts of all types and/or spoken language in regard to their linguistic and tonal style, where style is the particular variety of language used by different individuals and/or in different situations or settings. For example, the vernacular, or everyday language may be used among casual friends, whereas more formal language, with respect to grammar, pronunciation or accent, and lexicon or choice of words, is often used in a cover letter and résumé and while speaking during a job interview. As a discipline, stylistics links literary criticism to linguistics. It does not function as an autonomous domain on its own, and it can be applied to an understanding of literature and journalism as well as linguistics. Sources of study in stylistics may range from canonical works of writing to popular texts, and from advertising copy to news non-fiction, and popular culture, as well as to political and religious discourses. Indeed, as recent work in critical stylistics, multimodal stylistics and mediated stylistics has made clear, non-literary texts may be of just as much interest to stylisticians as literary ones. Literariness, in other words, is here conceived as 'a point on a cline rather than as an absolute'.

The word can be characterized as the basic unit of the language, occupying key positions in the language. This two-sided linguistic unit exists in two modifications - as a virtual polysemantic symbol (refers to nominative activity) in vocabulary and as a current symbol in the text (refers to syntagmatic activity, to the communicative area of linguistic activity). As a unit of language, a word can be described as a potential sign, and as a unit of speech - as an updated sign, as a text element. Each

lexical unit serves to express a particular meaning, each word performs a nominal function. In the semantic sense, word formation occurs due to qualitative changes in the language, and not quantitative changes. Linguistic units - words express different meanings, preserving the volumes of sound and thus enriching the vocabulary of the language. This process is more pronounced in the terminological layer of the modern language. The emergence of a new semantic term is widespread in simple terminology of different languages. Very often, the transfer of a name is carried out based on the proximity of concepts and the similarity of the sign. There are connections between objects and events such as space, material, information, action, and the result of an action. These relationships play an important role in naming a new concept with a common word.

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 15.03.2024

Çapa qəbul olunma tarixi: 30.03.2024

**Rəyçi: f.i.n Abdullayeva Aygün
tərəfindən çapa tövsiyə olunmuşdur**